

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1	
Informacja w procesie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	21
1.1. Informacja a proces sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	21
1.1.1. Ogólna charakterystyka informacji	21
1.1.2. Informacja a proces sprawowania nadzoru	26
1.2. Przesłanki sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	28
1.2.1. Specyfika funkcjonowania zakładów ubezpieczeń	28
1.2.2. Nadzorowanie zakładów ubezpieczeń – argumenty „za” i „przeciw”	31
1.3. Pożądane cechy informacji umożliwiającej sprawowanie nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	38
1.3.1. Ogólna charakterystyka pożądanych cech informacji	38
1.3.2. Cechy informacji pożądane z punktu widzenia odbiorców sprawozdań finansowych	42
1.3.3. Pożądane cechy informacji wykorzystywanej w procesie nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	48
Rozdział 2	
Systemy informacyjne nadzoru a potrzeby informacyjne w zakresie monitorowania i oceny działalności zakładów ubezpieczeń	53
2.1. Proces nadzoru a system informacyjny nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń	53
2.1.1. Interesariusze informacji na temat funkcjonowania zakładów ubezpieczeń	53
2.1.2. Podmioty dokonujące nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń	59

2.1.3.	Fazy procesu nadzorczego a system informacyjny nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	64
2.2.	Charakterystyka systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń i ich klasyfikacja	68
2.2.1.	Istota, struktura i elementy systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	68
2.2.2.	Rodzaje i klasyfikacja systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	76
2.3.	Potrzeby informacyjne w procesie sprawowania nadzoru	80
2.3.1.	Charakterystyka potrzeb informacyjnych podmiotów dokonujących nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	80
2.3.2.	Źródła informacji w procesie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	84
2.3.3.	Obszary przedmiotowej oceny działalności zakładów ubezpieczeń	92

Rozdział 3

	System informacyjny nadzoru wykorzystujący monitorowanie i ocenę działalności oparte na marginesie wypłacalności – Solvency I	97
3.1.	Ogólna charakterystyka Solvency I – przedmiotowe ujęcie monitorowania i oceny działalności	97
3.2.	Informacje umożliwiające monitorowanie i ocenę działalności w Solvency I – zmiany w Solvency I z roku 2002	107
3.3.	Monitorowanie i ocena działalności w Solvency I oraz możliwości władczego oddziaływania w zakresie informacji	112

Rozdział 4

	System informacyjny nadzoru z regułą oceny działalności zakładów ubezpieczeń opartą na całkowitym ryzyku – Solvency II..	115
4.1.	Unijne zmiany w zakresie monitorowania i oceny działalności firm ubezpieczeniowych	115
4.2.	Architektura Solvency II	125
4.3.	Monitorowanie i ocena działalności w Solvency II oraz możliwości władczego oddziaływania w zakresie informacji	132
4.4.	Struktura i zakres obowiązków informacyjnych zakładów ubezpieczeń przewidzianych w Solvency II	137

Rozdział 5

System informacyjny nadzoru wykorzystujący kapitał ważony ryzykiem do monitorowania i oceny działalności – RBC	147
5.1. Ogólna charakterystyka oceny działalności przedsiębiorstw z wykorzystaniem RBC	147
5.2. Informacje umożliwiające monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń z wykorzystaniem RBC	151
5.2.1. Prezentacja ustaleń amerykańskiego RBC	151
5.2.2. Prezentacja RBC w Australii	156
5.2.3. Prezentacja RBC w Szwajcarii	163
5.2.4. RBC jako element systemów informacyjnych umożliwiających sprawowanie nadzoru w Finlandii, Kanadzie i innych krajach	167
5.3. Monitorowanie i ocena działalności w systemie informacyjnym bazującym na RBC oraz możliwości władczego oddziaływania w zakresie informacji	172

Rozdział 6

Rynkowe systemy informacyjne nadzoru nad zakładami ubezpieczeń	174
6.1. Ogólna charakterystyka systemów informacyjnych bez udziału instytucji nadzorczych	174
6.2. Rynkowy system informacyjny nadzoru w Nowej Zelandii	177
6.2.1. Charakterystyka zasad funkcjonowania rynku ubezpieczeniowego w Nowej Zelandii	177
6.2.2. Monitorowanie i ocena działalności w ramach rynkowego systemu informacyjnego nadzoru w Nowej Zelandii	181
6.3. Monitorowanie i ocena działalności w rynkowych systemach informacyjnych oraz możliwości władczego oddziaływania w zakresie informacji	186

Rozdział 7

Porównanie nadzorczych systemów informacyjnych	188
7.1. Organizacja nadzorczych systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń a możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników	188
7.2. Informacje o charakterze ilościowym i jakościowym w kontekście zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników	196

7.3.	Porównanie możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych w systemie Solvency I i Solvency II	201
7.4.	Porównanie możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych w systemie Solvency II i RBC (na przykładzie rozwiązań szwajcarskich)	206
7.5.	Informacje generowane na potrzeby państwowych organów nadzoru a publiczne ujawnianie informacji	213

Rozdział 8

	Porównanie nadzorczych i rynkowych systemów informacyjnych....	219
8.1.	Założenia koncepcyjne i rola państwa w nadzorczych i rynkowych systemach informacyjnych.....	219
8.2.	Uwarunkowania możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych a systemy informacyjne nadzoru nad zakładami ubezpieczeń.....	227
8.3.	Organizacja systemów informacyjnych nadzoru a możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych.....	232
8.4.	Dostęp do informacji generowanych w nadzorczych i rynkowych systemach informacyjnych a możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych.....	237
	Zakończenie	247
	Literatura	261
	Pozostałe źródła	268
	Akty prawne.....	272
	Spis rysunków	275
	Spis tabel.....	276
	Summary	277

Wstęp

W ogólnym ujęciu dobrami chronionymi przez państwo na rynku ubezpieczeniowym są interes klientów zakładów ubezpieczeń (ochrona przed możliwością utraty pieniędzy) i prawidłowe funkcjonowanie tego rynku (stabilność, bezpieczeństwo, przejrzystość, utrzymanie zaufania). Ochrona tych dóbr przez państwo może sprowadzać się albo do scedowania nadzoru nad firmami ubezpieczeniowymi na samych zainteresowanych, z równoczesnym ustanowieniem warunków umożliwiających ten proces, albo też (co częściej) związana jest z powoływaniem specjalnych organów (instytucji reprezentujących państwo), których zadaniem jest sprawowanie nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń. W pierwszym przypadku to same zainteresowane podmioty (właściciele, potencjalni akcjonariusze, klienci, kontrahenci, konkurenci itd.) dokonują procesu nadzorowania – obserwują i oceniają zakłady ubezpieczeń i na podstawie dokonanej oceny podejmują decyzje o zaangażowaniu lub braku zaangażowania kapitałowego albo też decyzje o współpracy lub o jej braku. W przypadku drugim interwencja państwa skupia się na wprowadzaniu środków służących zagwarantowaniu wypłacalności zakładów ubezpieczeń lub zminimalizowaniu zakłóceń i strat powodowanych ich niewypłacalnością, nadając instytucji nadzorczej stosowne uprawnienia i narzędzia interwencji tę umożliwiające. Państwo i jego instytucje zapewniają także możliwość zaspokojenia podstawowych potrzeb informacyjnych wszystkim zainteresowanym podmiotom, chroniąc interesy zarówno profesjonalnych, jak i nieprofesjonalnych uczestników rynku. Zakres podstawowych informacji zapewnianych przez państwo zależny jest od modelu gospodarki, głębokości oddziaływania państwa na procesy gospodarcze i społeczne oraz od związanego z tym zorganizowania systemu informacyjnego umożliwiającego nadzorowanie zakładów ubezpieczeń.

Informacja, by mogła zaspokajać potrzeby informacyjne podmiotów dokonujących nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń, nie może być odewana od ich otoczenia, funkcjonować samotnie czy wybiórczo, a przetwarzanie informacji wejściowej w wyjściową powinno być zorganizowane w system, który jego użytkownikom pozwala na procesy poznawcze i decyzyjne związane ze sprawowaniem nadzoru. Sprawne, skuteczne i efektywne nadzorowanie dzia-

łalności zakładów ubezpieczeń uzależnione jest bowiem od tego, czy system informacyjny jest w stanie zaspokoić potrzeby informacyjne użytkowników.

Wyodrębnienie systemu informacyjnego nadzoru nad zakładami ubezpieczeń wiąże się ściśle z fazami procesu nadzorczego. Sprawowanie nadzoru to dwuetapowy proces, polegający na weryfikacji i ocenie, czy umówione wcześniej ustalenia (w statucie, w przepisach prawnych, w regulaminach, w umowie) nie zostają naruszone lub mogą zostać naruszone w przyszłości, z czym związane jest prawo do oddziaływania na nadzorowany podmiot (poprzez nałożenie kary, zerwanie umowy, niepodjęcie współpracy). Na pierwszym etapie procesu nadzorczego monitoruje się i ocenia działalność (weryfikacja stanu), co daje podstawę do podejmowania decyzji na kolejnym etapie tego procesu – władczego oddziaływania na nadzorowany podmiot. Etap oceny działalności może nastąpić jako jednorazowy akt lub też wymagać ciągłego i rozłożonego w czasie monitorowania ocenianego podmiotu. W obu przypadkach na przeprowadzenie oceny składa się szereg czynności, a wśród ramowych elementów ją umożliwiających podkreślana jest konieczność gromadzenia, przetwarzania i weryfikacji informacji pochodzących z samego ocenianego podmiotu, co pozwala na ustalenie stanu faktycznego i zebranie informacji ze wszystkich dostępnych źródeł zewnętrznych oraz poznanie jego bliższego i dalszego otoczenia. Dokonanie oceny bądź to pozwala na podjęcie właściwej decyzji o ulokowaniu zasobów (prywatnych, publicznych), bądź stanowi podstawę zadecydowania o zasadności postępowania (nabycia usługi lub podjęcia współpracy), bądź pozwala na wydanie werdyktu w sprawie zgodności działania z obowiązującym prawem (w przypadku organów nadzoru), następstwem czego mogą być decyzje korygujące, wykorzystujące bezpośrednie narzędzia oddziaływania, tzn. zakazy, nakazy lub kary.

Fazy procesu nadzorczego umożliwiają odróżnienie systemu informacyjnego nadzoru nad zakładami ubezpieczeń od systemu nadzoru nad zakładami ubezpieczeń. Odróżnienie tych pojęć jest konieczne, pojęcie „system nadzoru nad zakładami ubezpieczeń” jest bowiem określeniem zdefiniowanym, bardziej popularnym i w odniesieniu do faz nadzorczych stanowi ono szersze ujęcie, obejmując elementy związane z pierwszą i drugą fazą, a więc zarówno monitorowaniem i oceną, jak i konkretnymi decyzjami i uprawnieniami w zakresie władczego oddziaływania. Podstawowym celem systemu nadzoru nad zakładami ubezpieczeń jest ochrona klienta usługi ubezpieczeniowej oraz ochrona rynku ubezpieczeniowego. Określenie „system informacyjny nadzoru nad zakładami ubezpieczeń” jest pojęciem węższym i nie jest ściśle zdefiniowane ani powszechnie używane. W systemie informacyjnym nadzoru istotą jest informacja rozpatrywana z punktu widzenia użytkownika, a celem systemu jest dostar-

czenie takiej informacji, która umożliwi zaspokojenie użytkownikowi potrzeb informacyjnych. System informacyjny nadzoru odnoszony jest głównie do pierwszego etapu sprawowania nadzoru (monitorowania i oceny działalności) i daje podstawę do podejmowania decyzji, których wykonanie nastąpi w fazie kolejnej – władczego oddziaływania. Możliwe jest wprowadzenie także władczego oddziaływania związane z informacją, polegające na pozyskiwaniu (żądaniu przedłożenia) dodatkowych, uzupełniających informacji, co w świetle powyższego podziału oznaczałoby, że informacje pochodzące z fazy władczego oddziaływania nie powinny być brane pod uwagę w systemie informacyjnym nadzoru, jednak z racji tego, że sprawowanie nadzoru to proces ciągły, informacje te „wracają” do etapu pierwszego (fazy monitorowania i oceny działalności) i stanowią „uzupełnioną” podstawę do podejmowania decyzji – istnieje zatem konieczność ich uwzględnienia w systemie informacyjnym nadzoru nad zakładami ubezpieczeń.

Prowadzone w niniejszej pracy rozważania zdeterminowały podmiot i przedmiot badań, a także określiły przyjęte cele badawcze i postawione hipotezy. Wpłynęły one także na przyjętą metodę badania i zastosowane narzędzia badawcze, a koncepcja i charakter pracy uwarunkowały zakres czasowy i przestrzenny prowadzonych badań oraz dobór wykorzystanej literatury i źródeł informacji.

Niniejsza praca dotyczy systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń. Dla tego związku słownego mogą być zamiennie używane następujące określenia: „systemy informacyjne nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń” lub bardziej opisowe „systemy informacyjne umożliwiające sprawowanie nadzoru nad zakładami ubezpieczeń” albo też złożenie skrócone – „systemy informacyjne nadzoru ubezpieczeniowego”. Systemy te wyodrębnione zostały w oparciu o kryterium udziału lub braku udziału państwowych organów nadzoru w systemie informacyjnym, w którym sprawowany jest nadzór nad działalnością zakładów ubezpieczeń (kryterium sposobu organizacji nadzoru). Zgodnie z tym kryterium można wyróżnić:

- systemy informacyjne z udziałem państwowych organów nadzoru, co dla uproszczenia określane będzie skrótową formą „nadzorcze systemy informacyjne”,
- systemy informacyjne bez udziału państwowych organów nadzoru, które w skróconej formie określane będą jako „rynkowe systemy informacyjne”.

Rynekowe systemy informacyjne charakteryzują się brakiem sformalizowanych instytucji nadzoru (ciał administracyjnych), które kontrolowałyby działalność firm ubezpieczeniowych, i tym, że proces nadzoru dokonywany jest przez otoczenie rynkowe. Nadzorcze systemy informacyjne mają sformalizowany charakter i różnią się w zależności od regulacji przyjętych w danym kraju, jednak

niektóre z nich zostały „opracowane” na poziomie ponadpaństwowym (UE – Solvency I, Solvency II) lub z racji swej użyteczności rozpowszechniły się w wielu krajach (np. pochodzący z USA system RBC). Jako że systemy z udziałem państwowych organów nadzoru nie są jednorodne, ich dalsze wyodrębnienie jest pochodną sposobu (metody) umożliwiającej monitorowanie i ocenę działalności. Pozwala to wyróżnić:

- system informacyjny nadzoru wykorzystujący monitorowanie i ocenę działalności oparte na marginesie wypłacalności – Solvency I,
- system informacyjny nadzoru z regułą oceny działalności zakładów ubezpieczeń opartą na całkowitym ryzyku – Solvency II,
- system informacyjny nadzoru wykorzystujący kapitał ważony ryzykiem do monitorowania i oceny działalności – RBC.

Przedmiotem prowadzonych w tym opracowaniu badań jest informacja generowana w poszczególnych systemach informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń, umożliwiająca sprawowanie tego nadzoru, rozpatrywana w kontekście potrzeb informacyjnych. Każdy system informacyjny ma z góry określony zakres informacji udostępnianych użytkownikom, co umożliwia im monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń w procesie sprawowania nadzoru. Systemy są jednak różnie zorganizowane, generują różne informacje i w różny sposób pozwalają na zaspokajanie potrzeb informacyjnych. Porównanie systemów, w opinii autora, pozwoli na wskazanie informacji, których poszczególne systemy nie generują, i wyspecyfikowanie informacji, których systemy nie dostarczają, a tym samym umożliwi określenie potrzeb informacyjnych, których w aspekcie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń nie zaspokajają.

Celem głównym pracy jest identyfikacja różnic w zakresie informacji generowanych w poszczególnych systemach informacyjnych nadzoru w celu zdiagnozowania potrzeb informacyjnych potencjalnie niezaspokajanych w poszczególnych systemach. Aby osiągnąć cel główny, określono cele cząstkowe, które realizowano w następującej kolejności:

- 1) charakterystyka informacji, jej pożądanych cech i źródeł, wykorzystywanych w procesie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń,
- 2) zdefiniowanie systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń, ich klasyfikacja i ogólna charakterystyka potrzeb informacyjnych ich użytkowników,
- 3) charakterystyka poszczególnych systemów informacyjnych nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń z punktu widzenia informacji umożliwiających monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń,
- 4) porównanie i wskazanie różnic w zakresie generowanych informacji pomiędzy nadzorczymi systemami informacyjnymi,

5) porównanie i wskazanie różnic w zakresie generowanych informacji pomiędzy rynkowymi i nadzorczymi systemami informacyjnymi,

6) ocena systemów informacyjnych pod kątem informacji, których nie dostarczają one użytkownikom systemów.

Podjęty w pracy problem badawczy można określić poprzez bezpośrednie nawiązanie do jej celu. Zawiera się on w pytaniu: czy w systemach informacyjnych umożliwiających sprawowanie nadzoru nad działalnością zakładów ubezpieczeń występują potrzeby informacyjne, które nie są zaspokajane? Ujęcie problemu badawczego można także przedstawić w sposób pośredni, przez pryzmat określonych celów częściowych. Wówczas zawarty zostanie on w pytaniu o to, jakie informacje w zakresie umożliwiającym monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń nie zostają dostarczone użytkownikom systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń, co pośrednio pozwoli na uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy występują potrzeby informacyjne, które pozostają niezaspokojone.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu oraz własnej wiedzy autora postawiona została hipoteza główna oraz hipotezy pomocnicze. Główną hipotezą badawczą jest założenie, zgodnie z którym w każdym systemie informacyjnym nadzoru nad zakładami ubezpieczeń przewidziany jest zakres ujawnianych informacji, umożliwiający sprawowanie nadzoru, jednak nie każdy system pozwala na zaspokojenie zgłaszanych potrzeb informacyjnych.

Pomocnicze hipotezy badawcze sformułowane zostały w następujący sposób:

1. Zorganizowanie procesów informacyjnych w system umożliwia monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń i daje podstawę do podejmowania decyzji w procesie nadzorczym.

2. Informacja generowana w systemach informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń musi posiadać określone, pożądane z punktu widzenia możliwości sprawowania tego nadzoru cechy.

3. Każdy system informacyjny dostarcza informacji, które z założenia powinny wystarczyć do realizacji celów poznawczych i decyzyjnych, jednak w zależności od systemu występuje zróżnicowane podejście do zaspokajania potrzeb informacyjnych.

4. Możliwe jest ustalenie takiego zakresu informacji, który pozwoli na zaspokojenie zgłaszanych potrzeb informacyjnych podmiotów sprawujących nadzór nad działalnością zakładów ubezpieczeń.

5. Rozbieżności pomiędzy potrzebami podmiotów sprawujących nadzór a możliwościami ich zaspokojenia przez informacje generowane w danym systemie informacyjnym powodują, że podmioty sprawujące nadzór mogą nie mieć podstaw do podejmowania właściwych decyzji.

6. Brak możliwości zaspokojenia zgłaszanych potrzeb informacyjnych powoduje różnorodne implikacje mikro- i makroekonomiczne, zarówno w rynkowych, jak i nadzorczych systemach informacyjnych.

Zadaniem infrastruktury każdego systemu informacyjnego jest zapewnienie dostarczenia informacji według zapotrzebowania użytkownika we właściwym miejscu, czasie i formie oraz z uwzględnieniem wymagań, jakie ów użytkownik stawia. Ocena, czy system informacyjny zaspokaja potrzeby informacyjne, może się odbyć poprzez analizę tych potrzeb bezpośrednio u użytkownika (punkt widzenia użytkownika) lub z punktu widzenia zakresu informacji, jaką uzyskuje się w danym systemie informacyjnym.

Ustalenie potrzeb informacyjnych i weryfikacja ich zaspokojenia przez użytkownika w danym systemie informacyjnym (punkt widzenia użytkownika) jest zadaniem trudnym do weryfikacji ze względu na zróżnicowanie i mnogość tych potrzeb. Systemy informacyjne są złożone i wieloaspektowe, co powoduje trudności w wyodrębnieniu cech mierzalnych. Utrudniona lub wręcz niemożliwa jest też obiektywna ocena jakościowych wymagań użytkowników oraz jakości informacji generowanych w danym systemie, odzwierciedlających poziom zaspokojenia potrzeb informacyjnych. Potrzeby są zależne od samego użytkownika, a więc podstawą obiektywnych wniosków co do stopnia ich zaspokojenia powinny być pomiary pewnych parametrów użytkowych (np. użyteczności informacji), przeprowadzone wśród użytkowników systemu. Jednak obiektywne pomiary zaspokojenia potrzeb informacyjnych są utrudnione (czasami nawet niemożliwe) lub obarczone ryzykiem błędu, a same systemy informacyjne mogą mieć różne zastosowania, być w różnym stopniu złożone, a ewentualnie dokonywane pomiary mogą okazać się nieadekwatne przy zmianie skali (np. zwiększonej liczbie danych lub użytkowników), w innym środowisku itp.

Inną płaszczyzną pozwalającą na zbadanie możliwości zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkownika w danym systemie informacyjnym jest ocena danego systemu w aspekcie generowanych informacji, czyli z punktu widzenia informacji możliwych w nim do uzyskania. Tak określona płaszczyzna badania pozwala na analizowanie systemów informacyjnych w dwóch ujęciach:

- 1) porównanie zakresu informacji generowanych w danym systemie informacyjnym z „wzorcowo” ustalonymi potrzebami informacyjnymi użytkowników systemu i weryfikacja, czy potrzeby te w badanym systemie mogą zostać zaspokojone; porównanie takie wymaga jednak przyjęcia założeń co do wzorca lub zestawu uniwersalnych, potencjalnych potrzeb informacyjnych, co w świetle indywidualnego charakteru takich potrzeb byłoby daleko idącym uproszczeniem;

- 2) porównanie zakresu informacji generowanych w poszczególnych systemach informacyjnych oraz wskazanie różnic między nimi, co jest możliwe,

gdy występuje kilka systemów informacyjnych; ujawnione różnice pozwalają na przeanalizowanie informacji, które pojawiają się w jednych systemach, a nie są obecne w innych, co pozwala określić, czy w ogóle wstępują niezaspokajane potrzeby informacyjne, i ewentualnie je wyspecyfikować.

Przyjęta w niniejszej pracy ogólna metoda badania opiera się na porównaniu zakresu informacji generowanych w poszczególnych systemach informacyjnych i przyjęciu założenia, że porównanie to pozwala na identyfikację tych informacji, które nie pojawiają się w jednych systemach, za to występują w innych, przez co możliwe jest ustalenie potrzeb informacyjnych, które zaspokajane są w jednych systemach, a których zaspokojenie nie zostało przewidziane dla użytkowników innych systemów.

Mając na uwadze określone powyżej cele, przyjęte hipotezy i przyjętą metodę badania, należy doprecyzować i wyjaśnić pewne pojęcia z pracą związane. Jak już wcześniej zostało wspomniane, głównym celem monografii jest identyfikacja różnic w zakresie informacji dotyczących monitorowania i oceny działalności zakładów ubezpieczeń generowanych w poszczególnych systemach informacyjnych nadzoru, aby zdiagnozować potrzeby informacyjne potencjalnie niezaspokajane w poszczególnych systemach. W opracowaniu przyjęte zostało założenie, że potrzeby informacyjne są pojęciem względnym i przede wszystkim zależą od odbiorcy (użytkownika), jego wiedzy, umiejętności i kompetencji, a ich zdefiniowanie odbywa się poprzez wyliczenie obszarów tematycznych, którymi jest lub powinien być zainteresowany dany użytkownik systemu informacyjnego. „Niezaspokojona potrzeba” nie jest tu więc rozumiana jako uświadomiona, subiektywna i odczuwana rozbieżność pomiędzy stanem obecnym a stanem pożądanym, co wymagałoby badań wśród użytkowników informacji, tylko jako różnica między informacjami możliwymi do uzyskania w jednym systemie informacyjnym, a nie występującymi w drugim, ponieważ zaspokojenie potrzeb informacyjnych zależne jest od możliwości, jakie dany system informacyjny generuje. Pojęcie „informacja generowana w systemie informacyjnym nadzoru nad zakładami ubezpieczeń” rozumiane jest jako dane uporządkowane w celu ich wykorzystania w procesach poznawczych i decyzyjnych związanych ze sprawowaniem nadzoru, głównie na etapie monitorowania i oceny działalności zakładów ubezpieczeń. Przedmiotem badania nie będą same „dane”, czyli nieprzetworzone wiadomości wyrażone za pomocą liczb i słów, ani – co istotniejsze – przedmiotem badania nie będzie też „wiedza”, która jako połączenie informacji i doświadczenia, w przeciwieństwie do danych i informacji ma wpływ na podejmowane decyzje. Oznacza to, że ocena systemów informacyjnych nie nastąpi z punktu widzenia prawidłowości podejmowanych przez użytkowników decyzji, a w ujęciu sprawdzenia, czy użytkownikom dany został aparat w postaci informacji umożliwiających podejmowanie właściwych decyzji w procesie nadzorczym.

Wybór zastosowanych w pracy narzędzi badawczych podporządkowany został realizacji przedstawionych hipotez i celów i nawiązuje do przyjętej metody badania. W odniesieniu do kwestii pojęciowych i systematyzujących przeprowadzone zostały studia literaturowe oparte na dostępnej polskiej oraz zagranicznej literaturze. Podstawą pracy są jednak badania własne, stąd też specyfika funkcjonowania systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń, związana z ich kompleksowością, wymusiła prowadzenie analiz na pewnym poziomie uogólnienia i posługiwanie się studiami przypadków prowadzonymi na przykładzie krajów, w których w sposób najbardziej wyraźny występowały cechy danego systemu informacyjnego. Oprócz metody krytycznej analizy piśmiennictwa i regulacji prawnych najbardziej przydatne były metoda analizy porównawczej i metoda opisu słownego i tabelarycznego. W pracy wykorzystane zostały także proste metody statystyczne. Badanie ma charakter opisowo-poznawczy, jego celem jest bowiem stwierdzenie występowania różnic w zakresie generowanych informacji i ich opisanie, a główna idea dotyczyła poznania nowego, niezbadanego zjawiska, jakim są potencjalnie niezaspokojone potrzeby informacyjne. Ewaluacyjny charakter badania umożliwił dokonanie analizy i oceny obecnego stanu zjawiska, ale w opracowaniu znalazły się również odniesienia do przeszłości, a w niektórych aspektach formułowane były także prognozy dotyczące stanów przewidywanych w przyszłości.

Przygotowanie pracy wymagało zapoznania się z rozległą, różnorodną i interdyscyplinarną literaturą, szczególnie z publikacjami w języku angielskim i niemieckim, ale także z piśmiennictwem krajowym, którego dorobek na polu ekonomiki informacji i funkcjonowania systemów informacyjnych jest niezwykle istotny. Aby scharakteryzować i porównać omawiane systemy, prowadzone były również analizy na podstawie dostępnych fachowych i naukowych opracowań (artykułów i studiów naukowych) oraz innych dostępnych źródeł (wyników obcych badań empirycznych, informacji uzyskanych podczas studyjnych pobytów badawczych, wywiadów z pracownikami krajowych i zagranicznych organów nadzoru). Wykorzystane zostały także dokumenty prawne i regulacje obowiązujące w prawie wspólnotowym Unii Europejskiej oraz w poszczególnych krajach członkowskich, a także raporty i opracowania instytucji unijnych (byłych i obecnych) i innych instytucji międzynarodowych, takich jak: World Bank (Bank Światowy), OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), IAIS (Międzynarodowe Stowarzyszenie Organów Nadzoru Ubezpieczeniowego), IASB (Międzynarodowa Rada Standardów Rachunkowości), CEA (Europejski Komitet Ubezpieczeń), IAA (Międzynarodowe Stowarzyszenie Aktuariuszy) itp.

Zakres czasowy badań jest rozległy, ale opracowanie koncentruje się przede wszystkim na początkowych latach wieku XXI. Zakres terytorialny badań nie jest ściśle wyznaczony i obejmuje cały świat, mieszcząc wskazania

rozwiązań przyjętych w Unii Europejskiej oraz szczegółowo w niektórych wybranych krajach spoza Unii.

Niniejsza monografia włącza się w nurt badań poświęconych różnorodnym aspektom sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń i ma – w założeniu – stanowić przyczynek do ożywienia dyskusji na ich temat. Dzięki realizacji założeń pracy, w opinii autora, możliwe będzie znalezienie cech specyficznych poszczególnych systemów informacyjnych nadzoru ubezpieczeniowego, a to przyczyni się do wskazania luk informacyjnych i zidentyfikowania niezaspokojonych potrzeb. Luki te wskazane zostaną nie z punktu widzenia użytkownika, a w ujęciu różnic pomiędzy poszczególnymi systemami informacyjnymi. W tym aspekcie praca ma charakter innowacyjny, założeniem jej jest bowiem zweryfikowanie, czy występują informacje, do których użytkownicy systemów informacyjnych nie uzyskują dostępu, a których dostępność w większym stopniu mogłaby zaspokajać ich potrzeby. Wyspecyfikowanie ewentualnych luk w dostępie do informacji mogłoby się przyczynić do stworzenia „idealnego” systemu informacyjnego, w którym wszystkie potrzeby informacyjne będą zaspokajane. Zamierzeniem autora nie jest wprowadzić opracowanie założeń „idealnego systemu informacyjnego”, jednak wraz z ustaleniem, że jednak występują niezaspokojone potrzeby informacyjne (co miałyby nastąpić w toku badań prowadzonych w pracy), wiązały się wymiar aplikacyjny badań, czyli wskazanie potrzeby dokonania pewnych korekt w funkcjonujących systemach informacyjnych nadzoru oraz w nowo wprowadzanym systemie monitorowania i oceny działalności – Solvency II. Wartością dodaną pracy będzie także wskazanie i podkreślenie unikalnych rozwiązań w zakresie zaspokajania potrzeb informacyjnych podmiotów sprawujących nadzór nad zakładami ubezpieczeń, stosowanych w poszczególnych systemach informacyjnych. Adresatem postulatów i wskazanych unikalnych rozwiązań mogą być krajowe organy nadzoru ubezpieczeniowego lub regulatorzy rynku, decydujący o kształcie funkcjonujących systemów informacyjnych – o ile badania podjęte w pracy wykażą, że wprowadzanie zmian mogłoby być zasadne.

W literaturze dotyczącej nadzorowania firm ubezpieczeniowych nie prowadzi się badań związanych z funkcjonowaniem systemów informacyjnych umożliwiających sprawowanie nadzoru nad zakładami ubezpieczeń pod kątem zaspokojenia potrzeb informacyjnych, stąd w zamierzeniu autora istotnym efektem pracy będzie zdefiniowanie, usystematyzowanie i opracowanie podjętej tematyki, a także popularyzacja wiedzy na ten temat w nauce i w praktyce gospodarczej.

Układ pracy podporządkowany został przyjętym hipotezom badawczym. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny i składa się z ośmiu rozdziałów podzielonych na podrozdziały.

W rozdziale pierwszym przedstawiona została charakterystyka informacji i jej istota w kontekście sprawowania nadzoru ubezpieczeniowego. Rozwinięciem zagadnienia jest charakterystyka przesłanek jego sprawowania wraz ze spotykanymi w literaturze fachowej argumentami „za” i „przeciw”, a także charakterystyka pożądaných cech informacji wykorzystywanej w procesie nadzoru nad zakładami ubezpieczeń.

Rozdział drugi opisuje systemy informacyjne nadzoru nad zakładami ubezpieczeń w kontekście potrzeb informacyjnych w zakresie umożliwiającym monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń. Scharakteryzowany w nim został sam proces nadzoru z uwzględnieniem interesariuszy informacji na temat funkcjonowania zakładów ubezpieczeń, jak i w węższym ujęciu – podmiotów dokonujących nadzoru. Zdefiniowane zostały także systemy informacyjne nadzoru nad zakładami ubezpieczeń oraz dokonana została ich klasyfikacja. Istotnym elementem tego rozdziału jest także określenie potrzeb informacyjnych podmiotów dokonujących nadzoru nad zakładami ubezpieczeń oraz źródeł informacji wykorzystywanych i dostępnych w procesie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń. Zawarty w tym rozdziale opis obszarów przedmiotowej oceny działalności zakładów ubezpieczeń stanowi wprowadzenie do kolejnych rozdziałów pracy.

Rozdziały 3, 4, 5 i 6 zawierają szczegółową charakterystykę generowanych informacji w podstawowych rodzajach systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń. Szczególną uwagę poświęcono informacji umożliwiającej zaspokojenie potrzeb informacyjnych odbiorców (organów nadzoru, pozostałych interesariuszy) w każdym z wyróżnionych wcześniej systemów informacyjnych, tzn. w systemie informacyjnym opartym na marginesie wypłacalności, systemie informacyjnym wykorzystującym do monitorowania i oceny działalności regułę oceny całkowitego ryzyka, systemie informacyjnym nadzoru wykorzystującym kapitał ważony ryzykiem do monitorowania i oceny działalności – RBC oraz w systemach informacyjnych o charakterze rynkowym. Treść tych rozdziałów, oprócz ogólnego naświetlenia każdego z systemów, szczegółowo charakteryzuje specyfikę generowanych informacji – ich zakres i możliwości wychodzenia naprzeciw oczekiwaniom interesariuszy zainteresowanych sprawowaniem nadzoru ubezpieczeniowego.

Rozdział 7 zawiera analizę porównawczą poszczególnych systemów o charakterze nadzorczym. Szczególnie istotny jest punkt pierwszy tego rozdziału, w którym przeanalizowana została organizacja i ewolucja systemów informacyjnych nadzoru nad zakładami ubezpieczeń pod kątem możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników. W rozdziale tym następuje również ocena procesów informacyjnych składających się na zdefiniowane systemy infor-

macyjne o charakterze nadzorczym z punktu widzenia możliwości zaspokajania potrzeb informacyjnych i pod kątem generowanych informacji o charakterze ilościowym i jakościowym, a także informacji generowanych na potrzeby państwowych organów nadzoru, jak i informacji ujawnianych publicznie.

Rozdział 7 stanowi również prezentację badań empirycznych, w których na podstawie analizy generowanych informacji i sprawozdań sporządzanych na potrzeby interesariuszy, uwarunkowań procesu podejmowania decyzji oraz innych kryteriów umożliwiających monitorowanie i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń formułowane są opinie na temat informacji nie pojawiających się w jednych systemach, za to występujących w innych, przez co możliwe jest ustalenie potrzeb informacyjnych zaspokajanych w jednych systemach nadzorczych, a których zaspokojenie nie zostało przewidziane dla użytkowników innych systemów.

W rozdziale 8 omówione zostały założenia koncepcyjne nadzorczych i rynkowych systemów informacyjnych, opisana została rola państwa w kształtowaniu systemów informacyjnych oraz w procesie sprawowania nadzoru nad zakładami ubezpieczeń w rynkowych i nadzorczych systemach informacyjnych. W rozdziale podjęto również zagadnienia dotyczące dostępu do generowanych informacji, kwestie organizacji systemu informacyjnego nadzoru oraz ogólnej charakterystyki informacji generowanych w nadzorczym i rynkowym systemie informacyjnym. W kontekście możliwości zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników tych systemów przez pryzmat tego porównania określono elementy charakterystyczne dla jednego rodzaju systemu, a nie występujące w drugim.

W zakończeniu, zawierającym syntetycznie sformułowane wnioski z całej pracy, wskazane zostały zależności między rodzajami systemów informacyjnych nadzoru i generowanymi w nich informacjami a możliwościami zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników tych systemów w podejmowaniu decyzji związanych z procesem nadzorowania zakładów ubezpieczeń. Znalazły się w nim również stwierdzenia dotyczące funkcjonowania systemów informacyjnych w ogóle, w ujęciu zarówno charakterystyki pozytywnej, jak i zjawisk potencjalnie niekorzystnie wpływających na funkcjonowanie rynków ubezpieczeniowych, w związku z organizacją systemów informacyjnych. Na koniec zostały zweryfikowane postawione na wstępie hipotezy badawcze oraz wskazane obszary dotyczące analizy zaspokajania potrzeb informacyjnych przez podmioty dokonujące nadzoru nad zakładami ubezpieczeń, które – zdaniem autora – wymagają dalszych badań.